

๕๓. พระธรรมวินัยนี้ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า

The True Doctrine as Painful Progress with Slow Insight

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network. 2015

ความสำคัญของบทความ

ในความเป็นจริงนั้น อะไรคือแก่นแท้ของการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา คำว่า “พุทธะ” หมายถึง ความเป็นอิสระจากสิ่งมัวเมาชีวิตให้จมอยู่กับกองทุกข์ ที่เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพจักรไม่สิ้นสุด ให้ไปสู่ภาวะที่ถูกต้อง ดีเยี่ยม เป็นเลิศ ปราศจากทุกข์ทั้งปวง ที่เรียกว่า “โลกุตตรธรรม-อมตธรรม-พระนิพพาน” นั่นเอง ภาวะดังกล่าวนี้ ไม่ได้อยู่กับความจริงที่จะเข้าถึงได้ แม้จะปฏิบัติได้ยาก ทั้งรู้ผลได้ช้า ก็ตาม แต่ก็มีผู้มัวมนต์และวิริยะทำได้ ที่ได้ชื่อว่าเป็น “พระอริยสาวกแห่งตถาคต” มาแล้วมากมายจากอดีตจนถึงปัจจุบันนี้ คำว่า “ยากลำบาก” จึงถูกลบออกจากพจนานุกรมการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่ปัญหาอุปสรรคขัดขวางอีกต่อไป ถ้าตั้งใจมั่นจะทำจริงเสียอย่าง สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตไม่ใช่จะได้มาง่ายๆ แต่ต้องแลกด้วยชีวิต คือ “ใช้ชีวิตต่อชีวิต” ซึ่งจะไป “**ธรรมชาติให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนที่ปฏิบัติธรรม**” เพราะฉะนั้น “**ความยากซับซ้อน**” จึงเป็นสิ่งที่ทำลายความสำเร็จเช่นกัน เพราะมันสร้างคุณค่าในตัวของมันเองโดยธรรมชาติ โดยเฉพาะ **ความภาคภูมิใจในความสำเร็จในสิ่งที่ได้มายาก** อันเป็นรางวัลตอบแทนที่คุ้มค่าที่ค้นหาสิ่งนั้น ความยากลำบากในการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา ก็จัดอยู่ในภาวะดังกล่าวนี้ ผู้ไม่ตั้งใจจริง ทำจริง คิดจริง เห็นจริง ย่อมเห็นแจ้งรู้แจ้งในจิตของตน ไม่ได้ไปรู้เห็นในที่อื่น ภาวะที่เป็นจริงอันสูงสุดจึงไม่ใช่วัดดูจับต้องได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ แต่ประการใด แต่เป็นเรื่องจิต “**สติสัมปชัญญะ**” ตามพิจารณาภาวะจิตที่เกิดขึ้นในความนึกคิดในใจของตนเอง เพราะฉะนั้น สิ่งที่พิจารณาในการเจริญภาวนากรรมฐาน จึงเป็นเรื่องนามธรรมขั้นสูง ที่เรียกว่า “**ปรมัตถะ-ปรมัตถ์-ปรมัตถสัจจะ**” ที่พิจารณาเป็น “**มโนธาตุ-มโนวิญญาณธาตุ**” อันเป็น “**ความจริงแห่งสรรพสิ่ง-สัจจกัตถะ**” ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญในข้อประพจน์ปฏิบัติที่แบ่งออกเป็น ๓ ฝ่าย ได้แก่ “**ศีล [กายภาวนา-ศีลภาวนา]-สมาธิ [จิตตภาวนา-สมถภาวนา]-ปัญญา [ปัญญาภาวนา-วิปัสสนาภาวนา]**” ซึ่งมักจัดแนวทางปฏิบัติเป็น “**ทุกขา ปฏิปทา ทนุชาภิถญา**” คือ “**ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า**” ด้วยตั้งสมมติฐานไว้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรมมีจิตถูกรอบงำด้วยกิเลสและทุกข์ทั้งหลาย นั่นคือ ผู้ปฏิบัติที่มี “**ราคะ-โทสะ-โมหะ**” แรงกล้า ต้องเสวย “**ทุกข์โทมนัส**” เนื่องจาก “**ราคะ-โทสะ-โมหะ**” นั้นอยู่เนื่องๆ ที่เรียกว่า “**สังสารทุกข์แห่งภพจักร**” [ผู้มี โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส เป็นธรรมดา] ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมจึงมีนัยถึง “**การขัดเกลากิเลส-ตัวเลขธรรม-ตัวเลขปฏิบัติ**” ที่ประกอบด้วยธรรม ๘ ประการ ได้แก่ (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด (๓) “**อปจยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส (๔) “**อัปปัจจตา**” คือ ความมกน้อย (๕) “**สันตมุขี**” คือ ความสันโดษ (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย ด้วยประการฉะนี้.

บทความที่ ๕๓ ประจำปี ๒๕๕๘ – พระธรรมวินัยนี้ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า

เมื่อมีใครสักคนมีปรารถนาด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และจักต้องลงมือประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมหรือคำสอนของพระศาสดาอย่างหวังผลสำเร็จนั้น บุคคลนั้นต้องเริ่มต้นอย่างไรถึงจะไม่ผิดเพี้ยนจากพระสัตตสุตสน์ ไม่กลายเป็น “ชนผู้หลงทิศ” เพราะความรู้ไม่จริง [อวิชชา] หรือความหลงใหลไม่มีสติ [โมหะ] ยิ่งเป็นบุคคลผู้มาจากสังคมไม่ศรัทธาการศึกษาค่าน้ำหรือแสวงหาความรู้ ก็ยิ่งเพิ่มปัญหาหรืออุปสรรคที่คอยขัดขวางไม่ให้ค้นหาความจริง “สังฆธรรม-ปรมัตต์” [วิทยาศาสตร์บริสุทธิ์] หรือ “ปรมัตต์ลัทธิจะ-ปรมัตถะ-ปรมัตต์” [อริยสัจ ๔] ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดก็ตาม “วิทยาศาสตร์-ปรัชญา-หรือ-ศาสนา” ก็ตาม ต่างฝ่ายก็พยายามที่จะค้นหา “ความจริงอันสูงสุดโดยปรมัตต์” [Absolute Truths] เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเห็นและค้นพบความจริงอันประเสริฐแห่งชีวิต ที่มีพลังอำนาจพัฒนาปุถุชนทั่วไปให้กลายเป็น “พระอริยบุคคล” ได้รวมทั้ง พระธรรมทั้งหลายของพระศาสดา ยังเป็น “แหล่งบ่อเกิดภูมิปัญญา” ที่ไม่ล้าสมัยอยู่เหนือกาลเวลาได้อีกต่างหาก คือ พระธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นองค์ความรู้เบื้องต้นหรือต้นแบบทางทฤษฎีของศาสตร์สมัยใหม่ในสาขาต่างๆ ที่นักวิชาการหรือนักวิทยาศาสตร์ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดความก้าวหน้าอย่างก้าวกระโดดทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังเช่น คอมพิวเตอร์-Computer อินเทอร์เน็ต-The Internet [e-Commerce] การสื่อสาร โทรคมนาคม-Telecommunications เครือข่ายระบบดาวเทียม-Seattleite Network ชีวโมเลกุลวิทยา-Bio Nanotechnology หรือ ระบบพลังงานแสงแดด-Solar Panel System เป็นต้น เพราะการศึกษาทางธรรมวิชัยในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องการพัฒนาคุณภาพจิตใจให้บริสุทธิ์ด้วยสมาธิ ที่ทำให้เกิด “ญาณทัตถสนะ” อันเป็นบาทฐานสำคัญในการพัฒนาปัญญาให้บริสุทธิ์จนเกิด “ญาณ” คือ ปัญญาหยั่งรู้ ปัญญาอรอบรู้แจ้ง ที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” แต่มีสิ่งหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนควรทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งชัดเจน คือ องค์ความรู้ที่เรียกว่า “ปัญญาญาณ” [จักขุ-ญาณ-ปัญญา-วิชา-แสงสว่าง] ไม่ได้เน้นเอาความเป็นเลิศในทางโลกียวิสัย เพื่อจะครองโลกไว้เพียงผู้เดียว แต่เป็นปัญญาอันประเสริฐที่จะหลีกหนีออกจากโลกวิสัยไปสู่ภาวะที่อยู่เหนือโลก ที่เรียกว่า “โลกุตตระ-โลกุตตรภูมิ-โลกุตตรธรรม-โลกุตตรจิต” ส่วนบุคคลผู้บรรลุโลกุตตรธรรมได้นั้น เรียกว่า “อริยบุคคล ๔: โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหนต์” โดยมีมุ่งหมายเอา “พระอรหนต์” เป็นขั้นบรรลุความตรัสรู้สูงสุด ไม่ใช่เพียงแต่ความเป็นปราชญ์เท่านั้น

ในวิธีการแสวงหาความรู้อย่างเจาะลึกดังดำที่สุดในศาสตร์นั้นๆ ย่อมแสดงถึงความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านของบุคคลนั้น ที่เป็นไปตามความสนใจเฉพาะตน อย่างเช่นการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา การพัฒนาทักษะการคิดขั้นพื้นฐานและการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงนั้น จึงเป็นทักษะที่สำคัญที่จะนำบุคคลนั้นพัฒนาปัญญาไปถึงขั้นปัญญาแตกฉาน อาจจะเป็นความรู้รอบรู้ในทุกด้าน คือ เวลาพูดคุยสนทนาด้วยในประเด็นอะไร ก็พอจะเข้าใจพู่รู้เรื่องรู้ภาษาได้ ผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์สาขาเฉพาะของตนนั้น จะมีความเป็นเลิศในศาสตร์ด้านนั้นๆ เป็นพิเศษ และสามารถอธิบายองค์ความรู้ด้วยภาษาต่างๆ ได้ เพื่อให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย อันเป็นคุณลักษณะที่

เป็นสากล คือ “ลักษณะสากล” [Universality] ดังเช่น หลักการ–Principle ทฤษฎี–Theory กฎ–Law เป็นต้น พร้อมด้วยข้อยกเว้นในเกณฑ์เหล่านั้น ที่เป็น “ลักษณะเฉพาะ” [Uniqueness] ในความจริงทั้งหลายที่เกี่ยวกับ “ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ” [Natural Phenomena] ย่อมไม่มีอะไรที่มีความสมบูรณ์แบบ เสถียรมั่นคงไม่แปรเปลี่ยน ปรากฏการณ์ทั้งหลายเหล่านี้ เป็นสภาวะที่ถูกปรุงแต่งขึ้นด้วยสภาวะอื่นๆ ที่มาประจบรวมกัน ที่เกิดขึ้นและดับไปพร้อมกัน เพราะฉะนั้น ในการอธิบายเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ใดๆ ในทางทฤษฎี จึงเป็นหลักการที่อ่อนแอ ไม่มั่นคงเป็นอมตะตลอดไป เพราะประกอบด้วยปัจจัยที่แปรเปลี่ยนด้านเวลาและสถานที่ จึงเกิดความไม่เที่ยงของปรากฏการณ์นั้นๆ ฉะนั้น จึงเป็นความจริงที่เป็นไปตามสมมติบัญญัติทางโลก ที่เรียกว่า “สมมติสัจจะ” คือ ความจริงที่เป็นไปตามเจตนาของมนุษย์ที่ปรุงแต่งขึ้นร่วมกัน ซึ่งตรงกันข้ามกับความจริงสูงสุดโดยปรมาตม์ทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “ปรมาตตะ–ปรมาตล์–ปรมาตลสัจจะ” คือ ความจริงที่มีอยู่ในธรรมชาติ โดยไม่ขึ้นต่อการยอมรับของคน ความจริงตามความหมายขั้นสุดท้ายที่ตรงตามสภาวะและเท่าที่จะกล่าวถึงได้ เช่นว่า รูป–นาม–เวทนา–จิต–เจตสิก เป็นต้น หรือ “ปรมาตลธรรม ๔” ดังนี้

“ปรมาตลธรรม ๔” หมายถึง สภาวะที่มีอยู่โดยปรมาตล์–สิ่งที่เป็นจริงโดยความหมายสูงสุด ได้แก่

- (๑) “จิต” คือ สภาพที่คิด ภาวะที่รู้แจ้งอารมณ์
- (๒) “เจตสิก” คือ สภาวะที่ประกอบกับจิต คุณสมบัติและอาการของจิต
- (๓) “รูป” คือ สภาวะที่เป็นร่าง พร้อมทั้งคุณและอาการ
- (๔) “นิพพาน” คือ สภาวะที่สิ้นกิเลสและทุกข์ทั้งปวง สภาวะที่ปราศจากค้นหา

ฉะนั้น องค์ความรู้ที่แท้จริงในการปฏิบัติธรรม ที่เรียกว่า “พระสัทธรรม” นั้น จึงเป็นความหมายของคำตาม “ปรมาตลธรรม ๔” [รูป ๒๘–จิต ๘๕–เจตสิก ๕๒–นิพพาน ๒ = พระอภิธรรม] นั่นคือ “ขั้น ๕: รูป–เวทนา–สัญญา–สังขาร–วิญญาณ” ที่ปราศจากกิเลสค้นหาและทุกข์ทั้งปวง ไม่ประกอบด้วย “วิภวัญญะ ๓” [กิเลส–กรรม–วิบาก] และ “นิพพาน ๒: สอุปาทิเสสนิพพาน–อนุปาทิเสสนิพพาน” คือ สภาพที่ดับกิเลสและกองทุกข์แล้ว ภาวะที่เป็นสุขสูงสุด เพราะไร้กิเลสไร้ทุกข์ เป็นอิสรภาพสมบูรณ์ ซึ่งประกอบด้วย “วิภวัญญะ” คือ ภาวะที่ปราศจากขั้นทั้ง ๕ นั่นเอง ในการปฏิบัติธรรมนั้น ผู้ปฏิบัติธรรมจึงจำเป็นต้องศึกษาพระธรรมอย่างละเอียดและลึกซึ้งจริงจัง [จำให้ได้หมดอย่างแม่นยำและถูกต้อง] รวมทั้ง เกิดภาวะปัญญาแตกฉาน ที่เรียกว่า “ปฏิสัมภิทา ๔” [ซึ่งเกิดจากความหมั่นเพียรเนื่องๆ ในการมโนการกรรมฐานด้วย “อนุปัสสนา ๑”] ได้แก่ อนิจจานุปัสสนา–ทุกขานุปัสสนา–อนัตตานุปัสสนา–นิพพิทานุปัสสนา–วิราคานุปัสสนา–นิโรธานุปัสสนา–ปฏิบัติสัจจคานุปัสสนา ซึ่งทำให้เกิดปัญญา ๑๐ ประการ ได้แก่ ชวนปัญญา–นิพเพทิกปัญญา–มหาปัญญา–ติกขปัญญา–วิบูลปัญญา–คัมภีร์ปัญญา–อัสสามันตปัญญา–ปฏิสัมภิทา ๔–ปฎุปัญญา–หาสปัญญา] ดังนี้

“ปฏิสัมพันธ์ ๔” หมายถึง ปัญญาแตกฉาน ได้แก่

- (๑) **“อัตตปฏิสัมพันธ์”** คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ ปรึกษาแจ้งในความหมาย เห็นข้อธรรมหรือความย่อ ก็สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง ก็สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนสว่างรู้ถึงผล นั่นคือ กำหนดทุกขสังขิจิได้ ย่อมเกิดจากองค์ความรู้ใน “วิปัสสนาภูมิ” ในส่วนที่เกี่ยวกับ “ขั้นที่ ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทริย์ ๒๒-อริยสังขี ๔” [อุปาทานขั้นที่ ๕ เป็นทุกข] ซึ่งเทียบเท่าปัญญาแจ้งใน “ปุพเพนิวาสานุสติญาณ” (ข้อ ๑ ในวิชา ๓ เพราะบรรลุจุดตถกถาได้) กับ “นามรูปปริจเฉทญาณ” (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖) คือ ญาณหยั่งรู้ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นแต่เพียงนามและรูป และกำหนดจำแนกได้ว่าสิ่งใดเป็นรูป สิ่งใดเป็นนาม
- (๒) **“สัมมปฏิสัมพันธ์”** คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม ปรึกษาแจ้งในหลัก เห็นอรรถอธิบายพิสดาร ก็สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง ก็สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้ นั่นคือ กำหนดสมุทัยสังขิจิได้ ย่อมเกิดจากองค์ความรู้ใน “วิปัสสนาภูมิ” ในส่วนที่เกี่ยวกับ “ปัจจุสมุปบาท ๑๒-ปัจจุสมุปบันธธรรม: อัทธา ๓-สังขเป ๔-สนธิ ๓-วัฏฏะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒ รวมทั้ง กฎแห่งกรรม-กัมมัตสกตา” ซึ่งเทียบเท่าปัญญาแจ้งใน “จตุปปาทญาณ-ทิพจักขุญาณ” (ข้อ ๑ ในวิชา ๓ เพราะบรรลุจุดตถกถาได้) กับ “ปัจจยปริคคญาณ” (ข้อ ๑ ในญาณ ๑๖: *สัมมัญญิตติญาณ* คือ ปัญญาเห็นในปัจจยการ) คือ ญาณหยั่งรู้ที่กำหนดจับได้ซึ่งปัจจยแห่งนามและรูป โดยอาการที่เป็นไปตามหลักปัจจุสมุปบาท เป็นต้น รวมทั้ง “กัมมัตสกตาญาณ” คือ ความรู้แจ้งถึงภาวะที่สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน “ทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว”
- (๓) **“นิรุตติปฏิสัมพันธ์”** คือ ปัญญาแตกฉานในนิรุคติ ปรึกษาแจ้งในภาษา รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ [ภาษาบาลีสันสกฤต] และภาษาต่างๆ เช่น ภาษาอังกฤษ จีน ญี่ปุ่น เป็นต้น เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้ นั่นคือ มีความเจนใจด้วยภาษาที่สามารถอธิบายได้แจ่มแจ้ง
- (๔) **“ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์”** คือ ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ ปรึกษาแจ้งในความคิดทันการ มีไหวพริบซึมซาบในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้า สร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ [ความคิดริเริ่ม] ใช้ประโยชน์ได้สวเหมาะ [ความคิดสร้างสรรค์] เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์ [ความคิดประยุกต์คัดแปลง]

นอกจากนี้ ในการศึกษาวิจัยธรรมในพระพุทธศาสนานั้น ผู้ปฏิบัติธรรมยังต้องทำความเข้าใจให้แจ่มแจ้งถึงความหมายของคำว่า “ธรรม” [Dhamma] ซึ่งหมายรวมถึง “สภาวะธรรม-ปรมัตถะ-ปรมัตถ์-ปรมัตถสัจจะ” [Absolute Truths] อันเป็นความหมายสูงสุดโดยนัยแห่ง “อรรถบัญญัติ” [Terms] ซึ่งความหมายทั้งหมดนี้ จะประมวลรวมลงที่ คำว่า “ขันธ ๕” ที่เป็นทั้ง “สังขตธรรม” และ “อสังขตธรรม” [นิพพาน] ดังนี้

- (๑) **สภาพที่ทรงไว้** [States] – ธรรมดา-ธรรมดา-สภาวะธรรม-สัจธรรม-ความจริง
- (๒) **เหตุ** [Conditions] – ต้นเหตุ-ปัจจัย-องค์ประกอบ
- (๓) **สิ่ง** [Things] – ปราภฏการณ์-ธรรมารมณ์-สิ่งที่ใจคิด-ความนึกคิด
- (๔) **คุณธรรม** [Virtues] – ความดี-ความถูกต้อง-ความประพฤติชอบ
- (๕) **วิทยาการ** [Knowledge] – เทคโนโลยี-หลักการ-ทฤษฎี-กฎ-ระเบียบ-แบบแผน-ธรรมเนียม-หน้าที่
- (๖) **ความชอบ** [Righteousness] – ความถูกต้อง-ความยุติธรรม
- (๗) **พระธรรม** [Doctrines] – พระสัจตสุตาสัน-พระอนุศาสน์-คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น

เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ไม่ได้ศึกษาพระธรรมในพุทธศาสนานั้น จึงเรียกว่า “อันธพาล-พาลพาล” คือ คนผู้หลงทิศไม่ได้ศึกษาพระธรรม หรือ “อัสสุตวาพาล” คือ “คนผู้ไร้การศึกษาพระธรรม” ถึงแม้จะมีการศึกษาติดโลกจนถึงขั้นปริญญาเอกก็ตาม ก็ยังเรียกว่า “คนผู้ไร้การศึกษาพระธรรม” เช่นเดิม ประการสำคัญ วิชาความรู้หรือองค์ความรู้ที่ศึกษาค้นคว้าเรียนมา แถมยังเรียกว่า “ดิรัจฉานวิชา” หมายถึง วิชาที่ใช้ทำมาหากิน เลี้ยงชีพทั้งสุจริตและทุจริต เพื่อพอกพูนกิเลส ไม่ใช่ “วิชา” ที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากกิเลสและทุกข์ทั้งปวง จนสามารถเข้าถึง “กระแสแห่งพระนิพพาน” ได้ นั่นคือ ความรู้ทางโลกียวิสัยนั้น ยิ่งเรียนมาก ก็ยิ่งเกิดความรู้อีกไปต่าง “อกุศลวิตก ๓” น้อยคนมากที่จะเกิดความนึกคิดในทางตรงกันข้าม [พระพุทธศาสนา ไม่ได้ต่อต้านการศึกษาทางโลก เพียงแต่ให้เน้นความมีคุณธรรมเพิ่มเข้าไปให้มากกว่านี้ เพื่อประโยชน์ทั้งของตนและผู้อื่นในเชิงสร้างสรรค์] ดังนี้

“อกุศลวิตก ๓” หมายถึง ความตริที่ เป็นอกุศล-ความนึกคิดที่ไม่ดี ได้แก่

- (๑) “**กามวิตก**” คือ ความนึกคิดในทางแสหาหรือพัวพันติดข้องในสิ่งสนองความอยาก
- (๒) “**พยาบาทวิตก**” คือ ความนึกคิดที่ประกอบด้วยความขัดเคืองเพ่งมองในแง่ร้าย
- (๓) “**วิหิงสาวิตก**” คือ ความนึกคิดในทางทำลาย ทำร้ายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น

ฉะนั้น การจัดการเรียนการศึกษาทางโลก จึงต้องเน้นภาวะจิตที่สวนทางกับ “อกุศลวิตก ๓” ข้างต้นนี้ อย่างจริงจัง ไม่ใช่ขยุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดชั่วๆ แบบไม่ตั้งใจ เช่น รักสถานบันการศึกษาแบบโง่ๆ สิ้นคิด ไม่สร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม หรือแม้แต่ติดกับตนเอง ถ้ารู้ว่ามีความคิดชั่วๆ เกิดขึ้นในจิตใจได้ทัน ก็เลิก

มันไป หันมาคำว่า “ผู้มีอารยธรรมสูง” เขาทำกันอย่างไร และนำความดีของเขามาตัดแปลงประยุกต์ใช้กับตนเอง อย่างเช่น ความนึกคิดใน “กุศลวิตก ๓” ดังนี้

“กุศลวิตก ๓” หมายถึง *ความตริที่ เป็นกุศล-ความนึกคิดที่ดีงาม* ได้แก่

- (๑) “**เนกขัมมวิตก**” คือ ความตริที่ปลอดจากกาม ความนึกคิดในทางเสียดสละ ไม่คิดในการปรนปรีอสนองความอยากของตน
- (๒) “**อพยบาทวิตก**” คือ ความตริที่ปลอดจากพยาบาท ความนึกคิดที่ประกอบด้วยเมตตา ไม่ขัดเคืองหรือเพ่งมองในแง่ร้าย
- (๓) “**อวิหิงสาวิตก**” คือ ความตริที่ปลอดจากการเบียดเบียน ความนึกคิดที่ประกอบด้วยกรุณา ไม่คิดร้ายหรือมุ่งทำลาย

ในการศึกษาพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นคุณภาพสาธุชนผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย อันจะได้พัฒนาคนดีแล้ว [อิตตสัมปทา-ภาวิตตต์] และถึงพร้อมด้วย “*ความตริที่ เป็นกุศล-ความนึกคิดที่ดีงาม*” [จรณะ ๑๕ = สีสสัมปทา ๑-อปณณกปฏิบัติ ๓-สัทธรรม ๓-ฉาน ๔] ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิด “*สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ*” [วิชา ๓-วิชา ๘] ปัญญาที่เกิดขึ้นในส่วนนี้ ก็น่าจะเพียงพอในการหาเลี้ยงชีพตน ที่เรียกว่า “*สัมมาอาชีวะ*” ได้เป็นอย่างดี ถ้าเป็นสมณะถ่อมมั่นใน “*อาชีวะปาริสุทธิศีล*” หมายถึง ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีวิตโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบ “*อนธนา*” มีหลอกลวงเขาเลี้ยงชีพ หรือชอบทำ “*วิปฏิสาร*” ให้เกิดขึ้น หรือสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น เช่น ปล่อยของขลังเครื่องชุดใหญ่วัตถุบูชา [ครอบงำได้ทุกลัทธิ นอกพระพุทธศาสนา ไม่เกรงใจพระบวชใหม่] เท่าที่จะคิดได้ โดยไม่เกรงใจพระธรรมหรือพระประธานในโบสถ์เลยสักนิด [ไม่มนสิการกรรมฐานที่ถูกวิธี ไปทุ่มเทใส่ใจฤทธิ์ปาฏิหาริย์ที่อศจรรยใจ ไม่เกรงใจหน้าโยมคนไหนทั้งนั้น คือ แปลว่า “*หน้ามีนหน้าด้าน*”] เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงไม่เหมาะกับคนที่จริตไปทาง “*โมหจริต*” คือ ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติกติ ประพฤติหนักไปทางเขลา เหาซึม เงื่องงง งามาย โดยมีพิเศษอศจรรยใน “*ความไม่มีสติปัญญา*” [อโยนิโสมนสิการ] ที่จะสามารถไตร่ตรองสิ่งที่ถูกหรือผิดได้อย่างมีเหตุผล คือ หมคติธิ์ใน “*ปฏิสัมภทา ๔*” เพราะฉะนั้น ความยากง่ายในการปฏิบัติธรรมนั้น ก็ขึ้นกับอุปนิสัยใจคอ [อริยมุติ = อธิยาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้น] ของนักปฏิบัติธรรมคนนั้นๆ ถ้าคนสันดานเสียดใช้ไม่ได้ ย่อมเข้าถึงพระธรรมของพระศาสดาได้ยาก เพราะถึงได้ฟังธรรมก็เหมือนสีซอให้ควายฟัง [ดอกบัวในโคลนตม] ซึ่งเรียกว่า “*ปทปรมะ*” (ข้อ ๔ ในบุคคล ๔) หมายถึง ผู้มีบทเป็นอย่างยิ่ง ผู้อับปัญญา ก็สอนให้รู้ได้แต่เพียงตัวบท คือ พยัญชนะหรือถ้อยคำ ท่านก็ไม่อาจเข้าใจหรือรู้คือความหมายได้ ไม่เข้าใจความตั้งใจจริงจะให้เข้าใจว่าอะไร [น่าจะเป็นความผิดผู้บรรยายธรรม เพราะทำให้ท่านขุนมัวไม่รู้จักเกรงใจท่าน หรือไม่รู้ที่ดำที่สูงในภูมิปัญญาของท่านก็ได้ อันตรายในเผยแพร่วรรณธรรม] ฉะนั้น ให้ทำความเข้าใจถึงแนวทางในการปฏิบัติธรรม จะได้อรรถาธิบายต่างๆ ในขณะศึกษาพระธรรมดีขึ้น

“ปฏิบัติ ๔” หมายถึง แนวปฏิบัติ-ทางดำเนิน-การปฏิบัติแบบที่เป็นทางดำเนินให้ถึงจุดหมาย คือ ความหลุดพ้นหรือความสิ้นอาสวะ ได้แก่

- (๑) “ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิณฺญา” [ปฏิบัติทาธรรม] คือ “**ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า**” เช่น ผู้ปฏิบัติที่มี “ราคะ-โทสะ-โมหะ” แรงกล้า ต้องเสวย “ทุกข์โทมนัส” เนื่องจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” นั้น อยู่เนืองๆ หรือ เจริญกรรมฐานที่มีอารมณ์ไม่น่าชื่นใจ เช่น อสุภะ เป็นต้น อีกทั้งอินทรีย์ก็อ่อน จึงบรรลุ “โลกุตตรมรรค” ได้ช้า พระจักขุบาลอาจเป็นตัวอย่างในข้อนี้ได้
- (๒) “ทุกขา ปฏิปทา จิปฺปาภิณฺญา” [ปฏิบัติทาธรรม] คือ “**ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว**” เช่น ผู้ปฏิบัติที่มี “ราคะ-โทสะ-โมหะ” แรงกล้า ต้องเสวย “ทุกข์โทมนัส” เนื่องจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” นั้น อยู่เนืองๆ หรือ เจริญกรรมฐานที่มีอารมณ์ไม่น่าชื่นใจ เช่น อสุภะ เป็นต้น แต่มีอินทรีย์แก่กล้า จึงบรรลุ “โลกุตตรมรรค” เร็วไว บาลิยกพระมหาโมคคัลลานะเป็นตัวอย่าง
- (๓) “สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิณฺญา” [ปฏิบัติทาธรรม] คือ “**ปฏิบัติสบาย แต่รู้ได้ช้า**” เช่น ผู้ปฏิบัติที่มี “ราคะ-โทสะ-โมหะ” ไม่แรงกล้า ไม่ต้องเสวย “ทุกข์โทมนัส” เนื่องจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” นั้นเนื่องนิคย์ หรือ เจริญสมาธิได้ “ฉาน ๔” อันเป็นสุขประณีต แต่มีอินทรีย์อ่อน จึงบรรลุ “โลกุตตรมรรค” ได้ช้า
- (๔) “สุขา ปฏิปทา จิปฺปาภิณฺญา” [ปฏิบัติทาประณีต] คือ “**ปฏิบัติสบาย ทั้งรู้ได้ไว**” เช่น ผู้ปฏิบัติที่มี “ราคะ-โทสะ-โมหะ” ไม่แรงกล้า ไม่ต้องเสวย “ทุกข์โทมนัส” เนื่องจาก “ราคะ-โทสะ-โมหะ” นั้นเนื่องนิคย์ หรือ เจริญสมาธิได้ “ฉาน ๔” อันเป็นสุขประณีต อีกทั้งมีอินทรีย์แก่กล้า จึงบรรลุ “โลกุตตรมรรค” เร็วไว บาลิยกพระสารีบุตรเป็นตัวอย่าง

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ปฏิบัติธรรมพึงเข้าใจว่า “การบรรลุโลกุตตรมรรค” [อริยมรรค] นั้น ไม่ใช่จะเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับชาวบ้านทั่วไป เศรษฐี ผู้มีอำนาจบาตรใหญ่ นักวิชาการ นักปราชญ์ แต่เป็นเรื่องเฉพาะผู้มีความตั้งมั่นในพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งของชีวิต พวกลัทธินอกพระพุทธศาสนาทั้งหลายนั้น จะมาบรรลุได้เหมือนกันนั้น ย่อมเป็นเรื่องยาก ถึงจะมีฤทธิ์เทียบเคียงได้ ก็ไม่ใช่ “สัมมามรรค” [สัมมัตตะ ๑๐ = ภาวะอันถูกต้อง] แต่เป็น “มิจฉามรรค” [มิจฉัตตะ ๑๐ = ภาวะอันผิด] เช่น แส่ไฟไปในทางอกุศล เวทมนต์ ไสยา ศาสตร์ มนต์ดำ เป็นต้น พวกอำนาจมืดแห่งเวทมนต์ไม่สามารถมาทำลายผู้บำเพ็ญบุญบารมีได้ แม้จะนำดวงชะตาวันเดือนปีเกิด ไปทำพิธีหักล้างให้จัญไร ก็ทำลายชีวิตผู้มีบุญไม่ได้ และต้องมีบุญจริงๆ ด้วย แม้คนชั่วหนีตายเกลี้ยงมาทำบุญสะเดาเคราะห์ ก็ยังได้รับการคุ้มครองชะตาได้ชั่วคราว เข้าทำนองว่า คนดีหรือคนชั่วถูกผีหลอก ถ้าวิ่งเข้าบริเวณ โบสถ์ ผีหลอกไม่ได้ ก็นอนรอให้เช้าก่อน ค่อยออกจากเขตพุทธสีมา นี้ที่เหลือก็ยกให้เป็นเรื่องตาม “ยถากรรม” ขณะยังไม่ตายก็แล้วกัน แต่ถ้าเริ่มปฏิบัติธรรมให้เป็น “ปฏิบัติบูชา” ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ยังมีแต่เรื่อง “อุดมสิริมงคล” [มงคล ๓๘] ไม่ต้องอาศัยหมอผีช่วยสะเดาเคราะห์ให้ ทำเองได้ทุกวัน เวลาสถานที่ ไม่ผิดระเบียบกรรมสรรพสามิต เพราะ นี้คือ “นั่งสมาธิ” ไม่ใช่ท่าน “นั่งแตกเหล่า” ในเวลาและสถานที่ต้องห้าม ผู้นั่งสมาธิหรือไปปฏิบัติธรรมมาแล้ว ไม่ต้องเป่าตรวจเหล่า ตรวจเขี่ยยาบ้า แฉวน้ำวัด

หรือสำนักปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น จึงไม่มีด่านตรวจของตำรวจมาจับคนที่นั่งสมาธิบรรลุฌานชั้น ๔ แล้วเกิดเรื่องไม่ควรถือ คมสติไม่อยู่ ขับรถด้วยความเร็วสูงเกินกำหนด หรือมีข่าวว่าเผลอบวชใหม่บรรลุธรรมเดินย่องขึ้นไปตีกองเพดตอนติ ๒ ประกาศให้ชาวโลกรับรู้ว่า “มหากุศลแห่งองค์ธรรมเกิดอุบัติบนโลกแล้วไม่ต้องเป็นห่วง ให้อยู่กัน โดยไม่เบียดเบียนกัน อย่างคือ พวกคน โง่” [เผลอคิดมากไม่แนในธรรมของตนเอง] เป็นต้น ผู้ปฏิบัติธรรมถูกต้องถูกวิธีพร้อมแล้วนั้น ย่อมไม่เกิดเรื่องเช่นว่านี้ ซึ่งเป็นการกล่าวถึงที่ไม่จริง ฝ่ายคัดค้านถอนคำพูดนี้ได้เลย [อย่างคือเหมือนในสภาโจ๊กอายุเด็ก] ฉะนั้น ในระหว่างที่บำเพ็ญภาวนากรรมฐานนั้น ถ้าไม่เกิดปัญหารอบรู้ด้วย “สติสัมปชัญญะ” ย่อมหลงทางได้เช่นกัน เป็นไปได้มากเหมือนกัน ถึงขั้นพากันหลุดโลกมนุษย์ไปสู่โลกนรกอเวจีไปเลย [เปรียบเสมือน: เกิดจัดงานอวาหะวิวาหะเลี้ยงโต๊ะแซร์ คือ การแต่งงานกันระหว่างสัตว์นรกกับอสุรกาย] กลายเป็น “อรรถ: ความซัดเคื่องไม่ยินดีในธรรมที่ตนได้ปฏิบัติ เพราะปฏิบัติยาก ทั้งรู้ผลได้ช้า ไม่ทันใจ เกิดอวิชาปิดบังปัญญาว่า เป็นเรื่องไม่จริง ทั้งที่ก็ยังไม่สามารถสมาธิสักนิดเลย แลเห็นคนอื่นได้ดิบได้ดีหมั่น ไล่หาเรื่องเอาไม่ไปแย่งเอาหรือขว้างโยนก้อนหินใส่หลังคาปฏิบัติต่างหาก กลัวเสียใจที่เขารับบรรลุธรรม” ในความเป็นจริง ถ้าเป็นคนมีกำลังเป็นสมาธิ “อรรถ” ย่อมดับระงับด้วยสามารถแห่ง “ปราโมทย์” คือ “ความบันเทิงใจ-ความปลื้มใจ-ความชื่นบานใจ-ร่าเริงสดใส” มิฉะนั้น ก็ให้เอาเวลามาสวดมนต์เย็น [พระปริตร-สร้างกำแพงแก้วป้องกันอกุศลธรรม] จะได้ช่วยให้จิตของผู้สวดและผู้ฟังเจริญกุศล เช่น “ศรัทธา-ปสาทะ-ปีติ-ปราโมทย์-และ-ความสุข” ตลอดจนถึงมั่นเป็น “สมาธิ” รวมทั้งเตรียมจิตให้พร้อมที่จะก้าวสู่ภูมิธรรมที่สูงขึ้นไป คือ “เป็นกุศลภาวนา-เป็นจิตตภาวนา” ได้จริง ซึ่งเรียกว่า “ธรรมสมาธิ ๕” ดังนี้

“ธรรมสมาธิ ๕” หมายถึง ธรรมที่ทำให้เกิดความมั่นสนิทในธรรม เกิดความมั่นใจใน “การปฏิบัติธรรม ถูกต้อง” [ธัมมานุธรรมปฏิบัติ] กำจัดความข้องใจสงสัย [วิจิจจนา] เสียได้ เมื่อเกิด “ธรรมสมาธิ” คือ ความมั่นสนิทในธรรม ก็จะเกิด “จิตตสมาธิ” คือ ความตั้งมั่นของจิต ได้แก่

- (๑) “ปราโมทย์” คือ ความชื่นบานใจ ร่าเริงสดใส
- (๒) “ปีติ” คือ ความอิ่มใจ ความปลื้มใจ
- (๓) “ปัสสัทธา” คือ ความสงบเย็นกายใจ ความผ่อนคลายร้อนสบาย
- (๔) “สุข” คือ ความรื่นใจไร้ความข้องขัด
- (๕) “สมาธิ” คือ ความสงบอยู่ตัวมั่นสนิทของจิตใจ ไม่มีสิ่งรบกวนร้าวระคาย

ฉะนั้น คุณชาติความดีในการปฏิบัติสมาธิภาวนาทั้ง ๕ ประการ นี้ ย่อมเป็นรางวัลตอบแทนผู้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรม “ธัมมานุธรรมปฏิบัติ” และจะกลายเป็นปทัฏฐานสำคัญยิ่งในการบำเพ็ญเพียรสมถภาวนา ที่เรียกว่า “ฌาน ๔-รูปฌาน ๔” ดังนี้

“ฅน ๔–รูลฅน ๔” [อรำมณูปนิชฅน] หมายถึง ภวะจิตที่พงอรำมณัจนแน่วแน่ ได้แก

- (๑) “ปฐมฅน–ฅนที่ ๑” มีองค์ ๕ คือ วิตก–วิจาร์–ปีติ–สุข–เอกคคต
- (๒) “ทุติยฅน–ฅนที่ ๒” มีองค์ ๓ คือ ปีติ–สุข–เอกคคต
- (๓) “ตติยฅน–ฅนที่ ๓” มีองค์ ๒ คือ สุข–เอกคคต
- (๔) “จตุตถฅน–ฅนที่ ๔” มีองค์ ๒ คือ อุเบกข–เอกคคต

“องค์ฅน” [ฅนงค] หมายถึง องค์ประกอบของฅน–องค์ธรรมทงหลายที่ประกอบกันเข้าเป็นฅนชั้นหนึ่งๆ ได้แก

- (๑) “วิตก” คือ ความตริกอารมณ
- (๒) “วิจาร์” คือ ความตรองหรือพิจารณาอรำมณ
- (๓) “ปีติ” คือ ความปลาบปลีมในอรำมณ–ความอิมใจ
- (๔) “สุข” คือ ความสบายใจ–ความแ่มชื่นใจ
- (๕) “อุเบกข” คือ ความมีจิตเรียบสมคูลเป็นกลาง
- (๖) “เอกคคต” คือ ความมีอรำมณเป็นอันเดียว

สำหรับขั้นตอนของการปฏิบัติธรรม ก็ควรเริ่มต้นที่ข้อประพคปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่เรียกว่า “ภวะน ๔” ไม่ตองไปปรับขันธหรือเข้าพิธีครอบครุอะไรทงสิ้น ตั้งใจให้มันคงว่จะทำจริงๆ ไม่ว่าจะเจออุปสรรคใดๆ ดังนี้

“ภวะน ๔” หมายถึง การเจริญ–การทำให้เป็นให้มีขึ้น–การฝีกอบรม–การพัฒนา ได้แก

- (๑) “กายภวะน” คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝีกอบรมกาย ให้รู้จักติดตอเกี่ยวข้องกับสิ่งทงหลายภายนอกทงอินทริย์ทง ๕ ด้วยดี และปฏิบัติตอสิ่งเหล่านั้นในทงที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงม ให้กุศลธรรมเลื่อมสุญ หรือ การพัฒนาควำมสัมพันธ์กับสิ่งแวดลอมทงกายภวะ
- (๒) “ศีลภวะน” คือ การเจริญศีล พัฒนาคำมประพค การฝีกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อควำมเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน
- (๓) “จิตภวะน” คือ การเจริญจิต พัฒนาคจิต การฝีกอบรมจิตใจ ให้แ่มแ่มงมันคง เจริญงอกงมด้วยคุณธรรมทงหลาย เช่น มีเมตตากรุณ มีนันทะ ขันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น
- (๔) “ปัญญาภวะน” คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝีกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทงหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จกกิเลสและปลดอดพ้นจกควำมทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

เพราะฉะนั้น ในข้อ (๑) **กายภาวนา** [อแปณกปฏิบัติ ๓] กับ ข้อ (๒) **สีลภาวนา** [สีลสัมปทา ๑-๓๓ธรรม ๗] รวมกันหมายถึง “**กุศลภาวนา**” อันกลายเป็นบาทฐานนำไปสู่การพัฒนาตนใน ข้อ (๓) **จิตตภาวนา** [ฌาน ๔] และ (๔) **ปัญญาภาวนา** [วิชา ๓-วิชา ๘] ตามลำดับต่อไป อนึ่ง “**กายภาวนา-สีลภาวนา-จิตตภาวนา**” คือ “**จรณะ ๑๕**” หมายถึง **ข้อประพฤติปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งให้บรรลุถึง “วิชา”** และส่วน “**ปัญญาภาวนา**” คือ “**วิชา**” หมายถึง **ความรู้แจ้ง-ความรู้วิเศษ** รวมความแล้ว คือ “**แนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ**” ซึ่งจะเป็นเกณฑ์บ่งบอกถึงคุณค่าและคุณภาพของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง นั่นคือ (๑) **มีความรู้ดี** และ (๒) **มีความประพฤติดี** ให้พิจารณารายละเอียดตามหลักธรรมย่อ ดังนี้

“**อแปณกปฏิบัติ ๓**” หมายถึง **ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้** ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยพ้นจากทุกข้ออย่างแน่นอน **ไม่ผิดพลาด** ได้แก่

- (๑) “**อินทริยสังวร**” คือ การสำรวมอินทริย์ นั่นคือ ระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖
- (๒) “**โภชนมัตตยญฺจตา**” คือ ความรู้จักประมาณในการบริโภค นั่นคือ รู้จักพิจารณารับประทานอาหาร เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา
- (๓) “**ชาคริยานุโยค**” คือ การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน นั่นคือ ขยันหมั่นเพียร ตั้งตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป

“**สีลสัมปทาแห่งสังวร ๕**” หมายถึง **ความสำรวม-ความระวังปิดกั้นบาปอกุศล** [สังวรศีล: **ศีลคือสังวร-ความสำรวมเป็นศีล**] ได้แก่

- (๑) “**ปาฏิโมกขสังวร**” คือ **สำรวมในปาฏิโมกข์** คือ รักษาสิกขาบทเคร่งครัดตามที่ทรงบัญญัติไว้ในพระปาฏิโมกข์
- (๒) “**สติสังวร**” คือ **สำรวมด้วยสติ** นั่นคือ สำรวมอินทริย์มิให้จับเป็นต้น ระวังรักษามิให้บาปอกุศลธรรมเข้าครอบงำ เมื่อเห็นรูป เป็นต้น = **อินทริยสังวร**
- (๓) “**ญาณสังวร**” คือ **สำรวมด้วยญาณ** นั่นคือ ตัดกระแสกิเลสมีต้นหาเป็นต้นเสียได้ ด้วยใช้ปัญญาพิจารณา มิให้เข้ามาครอบงำจิต ตลอดถึงรู้จักพิจารณาเสพปัจจัยสี่ = **ปัจจัยปัจเจกขันธ์**
- (๔) “**ขันติสังวร**” คือ **สำรวมด้วยขันติ** นั่นคือ อดทนต่อหนาว ร้อน หิว กระจาย ถ้อยคำแรงร้าย และทุกขเวทนาต่างๆ ได้ ไม่แสดงความวิการ
- (๕) “**วิริยสังวร**” คือ **สำรวมด้วยความเพียร** นั่นคือ พยายามขับไล่ บรรเทา กำจัดอกุศลวิบากที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปเป็นต้น ตลอดจนละมิจฉาชีพ เพียรแสวงหาปัจจัยสี่เลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาชีพ ที่เรียกว่า “**อาชีพปาริสุทธิ**” = **อาชีพปาริสุทธิ**

อนึ่ง เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้นในเรื่อง “ศีลสัมปทา” ก็ควรพิจารณาธรรมในข้อเรื่อง “สัมปรายิกัตตสังวัตตนิทธรรม ๔” ประกอบด้วย ดังนี้

“สัมปรายิกัตตสังวัตตนิทธรรม ๔” หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น-ธรรมเป็นเหตุให้สมหมาย-หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงขึ้น ไป [ถ้าเพิ่มคุณธรรม ๓ ได้แก่ “hiri” คือ ความละเอียดใจต่อการทำความชั่ว ๑ “โอตตปปะ” คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว ๑ “พาหุสัจจะ” คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก ๑ รวมแล้ว เรียกว่า “อริยทรัพย์ ๗”] ได้แก่

- (๑) “**ศรัทธา**สัมปทา” คือ ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) “**ศีล**สัมปทา” คือ ถึงพร้อมด้วยศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- (๓) “**จาค**สัมปทา” คือ ถึงพร้อมด้วยการเสียสละ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- (๔) “**ปัญญา**สัมปทา” คือ ถึงพร้อมด้วยปัญญา ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

“**ศีทธรรม ๗**” หมายถึง ธรรมที่ดี-ธรรมที่แท้-ธรรมของคนดี-ธรรมของสัตว์บุรุษ ได้แก่

- (๑) “**ศรัทธา**” คือ มีความเชื่อประกอบด้วยเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- (๒) “**hiri**” คือ มีความละเอียดต่อบาป
- (๓) “**โอตตปปะ**” คือ มีความสะดุ้งกลัวต่อบาป
- (๔) “**พาหุสัจจะ**” คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- (๕) “**วิริยารัมภะ**” คือ มีความเพียรอันปรารถแล้ว
- (๖) “**สติ**” คือ มีสติมั่นคง ความระลึกได้ ความสำนึกพร้อมอยู่
- (๗) “**ปัญญา**” คือ มีความรอบรู้ เข้าใจชัดในเหตุผล ดี ชั่ว ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ

“**ฌาน ๔-รูปฌาน ๔**” [อารัมมณูปนิชฌาน] หมายถึง ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์จนแน่วแน่ ได้แก่

- (๑) “**ปฐมฌาน-ฌานที่ ๑**” มีองค์ ๕ คือ วิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา
- (๒) “**ทุติยฌาน-ฌานที่ ๒**” มีองค์ ๓ คือ ปีติ-สุข-เอกัคคตา
- (๓) “**ตติยฌาน-ฌานที่ ๓**” มีองค์ ๒ คือ สุข-เอกัคคตา
- (๔) “**จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔**” มีองค์ ๒ คือ อุเบกขา-เอกัคคตา

ฉะนั้น คุณชาติความดีแห่งการประพฤติปฏิบัติด้วย “**จรณะ ๑๕**” รวมทั้งสัมปยุตตธรรม นั้นคือ “**สัมปรายิกัตถสังวัตตนิภธรรม ๔**” และ “**อริยทรัพย์ ๗**” นั้น ย่อมกลายเป็นธรรมเครื่องรับรองความเป็นคนดี ที่พร้อมจะปฏิบัติธรรมให้ก้าวต่อไป นอกจากนี้ ปัญญาที่เกิดในสมาธินี้ จะเป็นส่วนสำคัญนำไปสู่ภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐานให้ดียิ่งขึ้น [ญาณในวิปัสสนา-วิปัสสนาญาณ] เมื่อปฏิบัติมาถูกทาง มีความพยายามดี สติดี สมาธิดี ย่อมทำให้เกิดการคิดที่ถูกต้องประกอบด้วยปัจจัยการ [ธัมมัญญูติญาณ] ที่เรียกว่า “**โยนิโสมนสิการ**” โดยประกอบด้วยธรรมข้ออื่นๆ ที่อยู่ในระดับเดียวกันในภาวะจะเป็นคนดี ซึ่งจะเป็น “**บุคคลผู้จะเข้าถึงกระแสแห่งอริยมรรค**” ในกาลข้างหน้าอันใกล้นี้ได้ ดังนี้

- (๑) “**อัปมาตะ**” คือ ความไม่ประมาท
- (๒) “**วิริยารัมภะ**” คือ การปรารถนาความเพียร-ทำความเพียรมุ่งมั่น
- (๓) “**อัปปิจจตา**” คือ ความมักน้อย, ไม่เห็นแก่ได้
- (๔) “**สันตุลลิว**” คือ ความสัน โดษ
- (๕) “**สัมปชัญญะ**” คือ ความรู้ตัว-สำนึกตระหนักชัดด้วยปัญญา
- (๖) “**กุสธัมมานุโยค**” คือ การหมั่นประกอบกุศลธรรม
- (๗) “**สีลสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งศีล
- (๘) “**ฉันทสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งฉันทะ
- (๙) “**อัตตสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งตนคือมีจิตใจซึ่งพัฒนาเต็มที่แล้ว
- (๑๐) “**ทัญญูสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งทัญญู
- (๑๑) “**อัปมาทสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งอัปมาตะ
- (๑๒) “**โยนิโสมนสิการสัมปทา**” คือ ความถึงพร้อมแห่งโยนิโสมนสิการ

เมื่อบุคคลนั้นมีโอกาสดีเป็นมงคลชีวิตที่สามารถบรรลุ “**ฉานสมาบัติแห่งรูปฉาน**” ได้ นั้น นั่นคือ การเข้าถึงฉานในชั้น “**จตุตถฉาน-ฉานที่ ๔**” [อุเบกขา-เอกัคคตา] ฉะนั้น มหาสถานิสงส์ย่อมเกิดขึ้นด้วยโดยปริยายไม่ต้องมีข้อสงสัยในธรรมที่ได้ปฏิบัติมาอย่างถูกต้องถูกทาง [มัชฌิมาปฏิทา-เอกายนมรรค: *โพธิปักขิยธรรม ๓๗*] ที่เรียกว่า “**จตุตถฉาน ๑๓ ประเภท**” ซึ่งเกิดจากข้อประพฤติปฏิบัติที่ทำได้ยาก และยังรู้ผลได้ช้า [ทุกขาปฏิบัติ ทนุชาภิญา] เพราะโดยสมมติฐานแล้ว ผู้มาเจอพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ย่อมมีพื้นฐานชีวิตที่เต็มไปด้วย “**ราคะ-โทสะ-โมหะ**” ที่แรงกล้า อันเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์กายทุกข์ใจ โดยไม่รู้ตัว “**ไม่มีสติสัมปชัญญะที่ถูกต้อง: สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” จึงทำให้บรรลุถึง “**จตุตถฉาน**” ได้ช้า หรือไม่มีโอกาสบรรลุฉานสมาบัตินี้ได้เลยก็ได้ บางคนได้แก่ “**ปฐมฉาน-ทุติยฉาน**” ก็หลงทิศหลงทางไปเป็น “**หมอดูเทวดา**” หรือ “**หมอยายมบาล**” ถ้าอาการหนักหน่อยก็เป็น “**ร่างทรง-ชมรมคนมีองค์**” [เทพตามคตินิยมผสมกับลัทธิผีแบบอีสาน นิยมแต่ตัวคล้ายคนอินเดีย แล้วมองคนอื่นด้วยสายตาเย่อหยิ่งอีกต่างหาก คล้ายกับว่าไม่อยากคบพวกคนทั่วไป เป็นชาวเมฆเทพสวรรค์ไปแล้ว จะใช้ยาฆ่าแมลงพ่นไล่ ไม่แสดงอาการ] ที่มีเกลื่อนบ้านเมืองแทบจะมีทุกซอย แต่ผู้ปฏิบัติธรรมมาถูกทางเป็นอย่างดี ย่อม

ค่อยๆ พัฒนาตนและจิตใจขึ้นถึง “จตุตถฌาน ๑๓ ประเภท” ได้ ถึงจะไม่ครบทุกข้อก็ตาม ซึ่งต้องอาศัยความเพียรและใช้เวลานานแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท” (พระอภิธรรมปิฎก วิกังค์ เล่ม ๒ ภาค ๒ - หน้าที่ 432-433 FILE 78) ดังนี้

- (๑) จตุตถฌาน อันเป็น **บาทแห่งฌานทั้งปวง**
- (๒) จตุตถฌาน อันเป็น **อิทธิวิธี-อิทธิวิธีญาณ**
- (๓) จตุตถฌาน อันเป็น **ทิพโสตญาณ**
- (๔) จตุตถฌาน อันเป็น **เจโตปริยญาณ**
- (๕) จตุตถฌาน อันเป็น **ปฐเพนิวาสนญาณ**
- (๖) จตุตถฌาน อันเป็น **ทิพจักขุญาณ**
- (๗) จตุตถฌาน อันเป็น **ยถากัมมุปลตญาณ**
- (๘) จตุตถฌาน อันเป็น **อนาคังสญาณ**
- (๙) จตุตถฌาน อันเป็น **อากาสาัญญาตนฌาน**
- (๑๐) จตุตถฌาน อันเป็น **วิญญาณ์ญาตนฌาน**
- (๑๑) จตุตถฌาน อันเป็น **อาภิญญาญญาตนฌาน**
- (๑๒) จตุตถฌาน อันเป็น **เนวสัญญาเนวสัญญาตนฌาน**
- (๑๓) จตุตถฌาน อันเป็น **โลกุตตรจตุตถฌาน**

เพราะฉะนั้น “จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔” [อุเบกขา-เอกัคคตา] จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้มุ่งหวังอย่างจริงจัง เพื่อให้เข้าถึง “ปฏิเวธสังขารแห่งโลกุตตรธรรม” [อริยมรรค ๔-อริยผล ๔-นิพพาน ๑-อัสวักขญาณ] ขึ้นตอนทั้งหมดของการปฏิบัติธรรม จึงเป็นขั้นตอนขัดเกลากิเลส ที่เรียกว่า “**สัลดชธรรม**” หมายถึงข้อประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องโดยชอบ “**สัมมาปฏิปทา-ธัมมานุวัตรสัมมาปฏิปทา**” [กุศลภาวนา-จิตตภาวนา] นั่นคือ การปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดตามคำสอนของพระศาสดา [สัตตสุตตัน-อนุสสาสนี] อนึ่ง “**สัลดชธรรม-สัลดชปฏิบัติ**” ซึ่งประกอบด้วยคุณ ๕ ประการ คือ (๑) **ความมักน้อย** (๒) **ความสันโดษ** (๓) **ความขัดเกลากิเลส** (๔) **ความเป็นผู้เลี้ยงง่าย** และ (๕) **การปรารภความเพียร** ดังพุทธโอวาทที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “**ภิกษุทั้งหลาย ลากสักการะ และชื่อเสียง เป็นของทารุณ เติร์รอน หยาบร้าย เป็นอันตรายต่อการบรรลุโยคเกษมธรรม อันยอดเยี่ยม**” หรือมีจรรยาหรือสัมมาปฏิปทา (ธัมมานุวัตรสัมมาปฏิปทา) ตามพระอนุสสาสนีของพระศาสดา (พระสัตตสุตตัน) ได้ถูกต้องยิ่ง เป็น “**เครื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง**” สะดวกแก่การเปิดเผยจิต (ออกจากกิเลส) ซึ่งเป็นไปอย่างไพบูลย์พร้อม (๑) เพื่อ “**นิพพิทาโดยส่วนเดียว**” คือ **ความหน่ายสิ้นเชิง** (๒) เพื่อ “**วิราคะ**” คือ การตำรอกกิเลส (๓) เพื่อ “**นิโรธะ**” คือ การดับกิเลส (๔) เพื่อ “**อุปสมะ**” คือ การสงบระงับกิเลส (๕) เพื่อ “**อภิญญา**” คือ ปัญญาอันยิ่ง (๖) เพื่อ “**สัมโพธิ**” คือ การตรัสรู้ และ (๗) เพื่อ “**พระนิพพาน**”

คือ ความดับสนิทแห่งกิเลส (พระสูตรตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั เล่ม ๑ ภาค ๑ - หน้าที่ 233 FILE 17) ดังรายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปนี้

“ลักษณะตัดสิ้นธรรมวินัย ๗” หมายถึง **กรรมเหล่านี้** ฟังรู้ว่าเป็นกรรม เป็นวินัย เป็นสัตตภูตาสัน คือ “**คำสอนของพระศาสดา**” ได้แก่

- (๑) “**เอกัณตนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง ไม่หลงไหลเคลิบเคลิ้ม
- (๒) “**วิราคะ ๕**” คือ ความคลายกำหนด ไม่ยึดติดรัดตัว เป็นอิสระ ได้แก่ (๑) **วิกขัมภนวิราคะ**—**สำรอกออกได้ด้วยข่มไว้** (๒) **ตทังควิราคะ**—**สำรอกออกได้ด้วยของคั้นๆ** (๓) **สมุจเฉทวิราคะ**—**สำรอกออกได้ด้วยตัดขาด** (๔) **ปฏิบัติสัททวิราคะ**—**สำรอกออกได้ด้วยสงบระงับ** (๕) **นิสสรณวิราคะ**—**สำรอกออกได้ด้วยสลัดออกได้**
- (๓) “**นิโรธ ๕**” คือ ความดับ หมดกิเลสหมดทุกข์ ได้แก่ (๑) **วิกขัมภนนิโรธ**—**ดับด้วยข่มไว้** (๒) **ตทังคนิโรธ**—**ดับด้วยของคั้นๆ** (๓) **สมุจเฉทนิโรธ**—**ดับด้วยตัดขาด** (๔) **ปฏิบัติสัทธนิโรธ**—**ดับด้วยสงบระงับ** (๕) **นิสสรณนิโรธ**—**ดับด้วยสลัดออกได้**
- (๔) “**อุปสมะ**” คือ ความสงบระงับกิเลสทั้งหลาย “**วิเวก ๓**” ได้แก่ **กายวิเวก**—**ความสงบกาย** ได้แก่ อยู่ในที่สงบที่ดี ดำรงอริยาบถและเที่ยวไปผู้เดียวก็ดี ๑ **จิตตวิเวก**—**ความสงบใจ** ได้แก่ ทำจิตใจให้สงบผ่องใส สงัดจากนิเวศน์ สังโยชน์ และอนุสัย เป็นต้น หมายเอา **จิตแห่งท่านผู้บรรลุนาม** และ **อริยมรรค อริยมผล** ๑ **อุปธิวิเวก**—**ความสงบอุปธิจากสังขารทั้งปวง** ได้แก่ ธรรมเป็นที่สงบระงับสังขารทั้งปวง ปราศจากกิเลสที่ดี ชันชัก็ดี อภิสังขารที่ดี ที่เรียกว่า “**อุปธิ**” หมายเอา **พระนิพพาน** ๑ จนรวมถึง “**วิเวก ๕**” ได้แก่ (๑) **วิกขัมภนวิเวก**—**สงบด้วยข่มไว้** (๒) **ตทังควิเวก**—**สงบด้วยของคั้นๆ** (๓) **สมุจเฉทวิเวก**—**สงบด้วยตัดขาด** (๔) **ปฏิบัติสัทธวิเวก**—**สงบด้วยสงบระงับ** (๕) **นิสสรณวิเวก**—**สงบด้วยสลัดออกได้**
- (๕) “**อภิญญา ๖**” คือ ความรู้อย่าง ความรู้ชัด ได้แก่ **อิทธิวิชา**—**ทิพพ โสต**—**เจโตปริยญาณ**—**ปุพเพนิวาสานุสสติ**—**ทิพพจักขุ**—**อาสวักขญาณ**
- (๖) “**สัมโพชะ**” คือ ความตรัสรู้ ได้แก่ **มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑** และ **อาสวักขญาณ**
- (๗) “**นิพพาน ๒**” คือ ความปราศจากกิเลสอาสวะและทุกข์ทั้งปวงแล้ว ได้แก่ **สอุปาทิเสสนิพพาน** ๑ **อนุปาทิเสสนิพพาน ๑**

ฉะนั้น เมื่อพิจารณา “จตุตถฌานมี ๑๓ ประเภท” ในรายละเอียดเพิ่มเติมอีก ดังนี้

หมวดอนุப்புพนิโรธ

(๑) “บาทแห่งฌานทั้งปวง” คือ “รูปฌาน ๔-อรุฌาน ๔” และ “นิโรธสมาบัติ”

หมวดอภิญญา

- (๒) “อิทธิวิธิ-อิทธิวิชฌาน” คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้
- (๓) “ทิพพโสต-ทิพพโสตฌาน” คือ ฌานที่ทำให้มีหูทิพย์
- (๔) “เจโตปริยฌาน” คือ ฌานที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้
- (๕) “ปุพเพนิวาสานุสสติ-ปุพเพนิวาสฌาน” คือ ฌานที่ทำให้ระลึกชาติได้
- (๖) “ทิพพจักขุ-ทิพพจักขุฌาน” คือ ฌานที่ทำให้มีตาทิพย์

หมวดญาณ

- (๗) “ยถากัมมุปลคตญาณ-อติตังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีตและสาวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้
- (๘) “อนาคตังสญาณ” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคตและหยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้

หมวดอรุพฌาน

- (๙) “อากาศธานัญญายตนฌาน” คือ มนสิการว่า “อากาศหาที่สุดมิได้”
- (๑๐) “วิญญาณัญญายตนฌาน” คือ มนสิการว่า “วิญญาณาหาที่สุดมิได้”
- (๑๑) “อากิญจัญญายตนฌาน” คือ มนสิการว่า “ภาวะไม่มีอะไรเลย”
- (๑๒) “เนวสัณญานาสัณญายตนฌาน” คือ มนสิการว่า “ภาวะมีสัณญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัณญาก็ไม่ใช่”

หมวดโลกุตตระ

(๑๓) “โลกุตตรจตุตถฌาน” คือ จิตน้อมถึง “เจโตวิมุตติ” [สุญญตสมาธิ-อนิมิตตสมาธิ-อัปป์นิหิตสมาธิ]

เพราะฉะนั้น ภาวะจิตที่เกิดขึ้นในขณะนั้น คือ “จิตประภัสสร” ในภูมิแห่งจตุตถฌานกุศลจิต “พลังอำนาจแห่งศักยภาพทางจิต” [สมถพลัง-สมถนิมิต] ที่สำคัญยิ่งที่เกิดขึ้นนั้น ที่สามารถเรียกว่า “ปัญญาในสมาธิ” คือ

(๑) หมวดอภิญญา คือ ความรู้ยิ่งยวด-ความรู้เห็นแจ้งยิ่ง กับ (๒) หมวดญาณ คือ ปรีชาหยั่งรู้-ปัญญาหยั่งรู้ เมื่อรวมกัน หมายถึง “ญาณทัสสนะ” เมื่อนำไปประกอบกับ “วิปัสสนาญาณ” ที่พัฒนาขึ้นมาอย่างถูกต้อง [สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ] คือ สัมปยุตต์ด้วย “โพธิปักขิยธรรม ๓๗: สติปัฏฐาน ๔-สัมมัปปธาน ๔-อิทธิบาท ๔-อินทรี ๕-พละ ๕-โพชฌงค์ ๗-มรรคมืองค์ ๘” คือ ธรรมอันเป็นฝักฝ่ายหรือเกื้อกูลแห่งความตรัสรู้-ธรรมที่เกื้อหนุนแก่อริยมรรค กับ “วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ: ชั้น ๕-อายตนะ ๑๒-ธาตุ ๑๘-อินทรี ๒๒-อริยสัจ ๔-ปฏิจสุมุพบาท ๑๒-ปฏิจสุมุพป็นนธรรมทั้งหลาย ได้แก่ อัทธา ๓-สังเขป ๔-สนธิ ๓-วิภูษะ ๓-อาการ ๒๐-มูล ๒ รวมทั้ง กฎแห่งกรรม และ กัมมัสสกตา-กฎแห่งกรรมของสัตว์” คือ ธรรมที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ธรรมทั้งหลายอันเป็นพื้นฐานที่ทำให้รู้ ให้เข้าใจ ให้เกิดปัญญาที่เห็นแจ้งตามเป็นจริง เพราะฉะนั้น “ญาณทัสสนะ” ที่สัมปยุตต์ด้วย “วิปัสสนาญาณ” [อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘-ญาณ ๑๖

-วิปัสสนาญาณ ๘ (วชิฐฐานคามินีปฏิปทา) ย่อมทำให้เกิด “**ยถาภูตญาณทัสสนะ**” (ข้อ ๑๕ ในมหาวิปัสสนา ๑๘) หมายถึง ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง เพราะหมดสิ้นข้อสงสัย (เห็นสมุทัยสังข) ซึ่งทำให้เกิด “**ยถาภูตญาณ-ธรรมจิติญาณ-สัมมาทัสสนะ**” (ปริชาหยังรู้สรรพสิ่งตามที่เป็นจริง-ความตั้งแน่นอนแห่ง กำหนดกรรมดา-ความปลุกฝังในสัมมาทิฐิ) ในขณะที่เจริญธรรม “**วิสุทธิ ๗**” ในข้อ ๔ นั่นคือ “**กังขาวิตรณวิสุทธิ**” ได้แก่ “**ภยตูปัญฐานญาณ**” (ข้อ ๓ ในวิปัสสนาญาณ ๘) คือ ปริชาคานังเห็นสังขารปรากฏเป็นของน่ากลัว “**อาทีนวานุปัสสนาญาณ**” (ข้อ ๔ ในวิปัสสนาญาณ ๘) คือ ปริชาญาณอันคานังเห็นโทษของสังขารทั้งหลาย “**นิพพิทานุปัสสนาญาณ**” (ข้อ ๕ ในวิปัสสนาญาณ ๘) คือ ปริชาญาณอันคานังเห็นด้วยความหน่ายอันเป็นไปแล้วว่า “**สทยา สงขารา**” หมายถึง “**สังขารทั้งหลายน่ากลัว**” เพราะเห็นความดับแล้วๆ เล่าๆ อยู่เรื่อยไป ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยหรือ “**อุปนิสสยปัจจัย**” ที่เกื้อกูลให้เกิด “**มูญจิตุกัมมตาญาณ**” (ข้อ ๖ ในวิปัสสนาญาณ ๘) คือ ญาณอันคานังด้วยใคร่จะพ้นไปเสียจากสังขารทั้งหลาย

อย่างไรก็ตาม ก็อย่าลืมนึกว่า “**จตุตถฌาน**” ที่ถูกต้องโดยชอบนั้น ต้องสพรคด้วย “**สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**” ที่เรียกว่า “**อธิจิต-จิตอันยิ่ง-จิตที่ประเสริฐเป็นประภัสสร**” ประการสำคัญ คือ ประกอบด้วย “**ปัญญาในสมาธิ**” [มีสติสัมปชัญญะ = อภิญญา ๕ คือ **ความรู้ยิ่งยวด-ความรู้ชัด** และ ญาณ ๒ คือ **ความหยั่งรู้-ปริชาหยังรู้**] ดังนี้

หมวดอภิญญา ๕

- (๑) “**อิทธิวิ-อิทธิวิชญาณ**” คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้
- (๒) “**ทิพโสต-ทิพโสตญาณ**” คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์
- (๓) “**เจโตปริยญาณ**” คือ ญาณที่ทำให้กำหนดใจคนอื่นได้
- (๔) “**ปุพเพนิวาสานุสสติ-ปุพเพนิวาสญาณ**” คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้
- (๕) “**ทิพจักขุ-ทิพจักขุญาณ**” คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์

หมวดญาณ ๒

- (๑) “**ยถากัมมุปลคตญาณ-อติตังสญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอดีตและสาวหาเหตุปัจจัยอันต่อเนื่องมาได้
- (๒) “**อนาคตังสญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ส่วนอนาคตและหยั่งผลที่จะเกิดสืบต่อไปได้

ในบรรดาคำความรู้ทั้งหมดนี้ รวมกันเป็นเอกภาพหนึ่งเดียว ไม่ละเมิดซึ่งกันและกัน ทำให้เกิด “**การรู้เห็นด้วยการหยั่งรู้**” [ญาณทัสสนะ] ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยสำคัญทำให้เกิด “**วิปัสสนาญาณ**” (ข้อ ๑ วิชชา ๘) หมายถึง **ญาณในวิปัสสนา** [ญาณ ๑๖-โศฬสญาณ] หรือ **ญาณที่เป็นวิปัสสนา** คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร นั่นคือ นามรูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องกัน [วิปัสสนาญาณ ๘-วชิฐฐานคามินีปฏิปทา = **การทบทวน ๕** คือ ข้อปฏิบัติอันเยี่ยมที่จะระงับสังขารเพื่อให้ถึงอริยมรรคให้ได้เป็นที่สุด] ฉะนั้น ความเข้าใจที่ถูกต้องในขั้นตอนนี้ เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะถ้ามีความสำคัญผิดในธรรม จนทำให้เกิดอาการฟุ้งซ่าน ว่าได้

บรรลุดัง “อริยมรรค” [อุตตริมนุสสธรรม: ธรรมชาดยั้งของมนุษย์ “ธรรมวิเศษ-คุณวิเศษ-คุณพิเศษ”- ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม-ธรรมล้ำมนุษย์ ได้แก่ *มาน-วิโมกข์-สมาบัติ-มรรคผล*] นี้แล้ว ย่อมกลายอุปสรรค อันยิ่งใหญ่ที่จะขัดขวางความก้าวหน้าในวิปัสสนากัมมัฏฐานขั้นสูงต่อไป เพราะฉะนั้น “อภิญญา ๕” กับ “ญาณ ๒” ดังกล่าวนั้น ไม่ได้แปลว่าบุคคลนั้นได้ข้ามโคตรจากปุถุชน [บุคคล ๔: อุกมฤตัญญู-ผู้รู้เข้าใจได้ นับพลัน ๑ วิปจิตัญญู-ผู้รู้เข้าใจได้ ๑ เนยยะ-ผู้ที่พอจะแนะนำได้ ๑ ปทปรมะ-ผู้แก้ปัญหา ๑] ไปเป็น “อริยบุคคล ๔: โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์” แต่เป็นเพียง “ฌายีบุคคล” [ฤทธิ-คาบส-เดียรธีย์-ปาริพาชก-หมอผี-หม้ออาคมคาถา-หม้อเวทมนต์-อัลชี-ติดถียปักกันตกะ (ภิกษุเจ้าริตเดียรธีย์อย่างไม่เกรงใจ คณะสงฆ์ในวัดเดียวกัน อย่างนี้ก็ทำได้ ถือเป็นมนุษย์วิบัติ)] คือ “ผู้มีฌาน-นักบำเพ็ญฌาน” ซึ่งคนส่วนใหญ่ เข้าใจว่าเป็น “ผู้วิเศษ” ไม่ใช่ “อริยบุคคล” ในความหมายของพระพุทธศาสนาแต่ประการใด และไม่ได้ เรียกว่า “สมถยานิก” (ข้อ ๒ ในอรหันต์ ๒ = อุกโตภาควิมุต) หมายถึง *ผู้มีสมถะเป็นยาน* คือ ท่านผู้เจริญ สมถะจนได้ “*ฌานสมาบัติ*” แล้ว จึงเจริญวิปัสสนาต่อจนได้สำเร็จจรหด แต่ในทางกลับกัน ท่านผู้เรียกว่า “*สุททวิปัสสก*” (ข้อ ๑ ในอรหันต์ ๒) หมายถึง *ผู้เห็นแจ้งอย่างแท้จริง* คือ ท่านผู้มีได้ฌาน สำเร็จจรหด ด้วยเจริญแต่วิปัสสนาล้วนๆ นั่นคือ อาศัยเพียง “*อุปจารสมาธิ: สมาธิจวนจะแน่วแน่-สมาธิจวนเจียน*” เจริญ วิปัสสนาไปจนถึงที่สุด แต่เมื่อจะสำเร็จจรหดนั้น ก็เป็นผู้ได้ “*ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน*” โดยปริยาย อรหันต์ประเภทนี้ เรียกอีกอย่างว่า “*วิปัสสนายานิก-สุททวิปัสสนายานิก*” คือ *ผู้มีวิปัสสนาล้วนๆ เป็นยาน* เพราะฉะนั้น ความเข้าใจที่ถูกต้องดังกล่าวนี้ จะช่วยเป็นสามัญสำนึกคอยเตือนสติไม่ให้หลงผิดใน ระหว่างเจริญภาวนากรรมฐานในแต่ละขั้น ให้ปลอดภัยจากอกุศลธรรมทั้งปวง รวมทั้ง “*วิปัสสนูปกิเลส ๑๐*” ที่ผู้ปฏิบัติธรรมมาอย่างถูกต้องวิธีตามคำสอนของพระศาสดา ต้องเข้าถึงรู้แจ้งด้วยปัญญาอย่างแน่นอน ได้แก่

- (๑) “**โอสถ**” คือ แสงสว่าง
- (๒) “**ญาณ**” คือ ความหยั่งรู้-ความรู้ที่คมชัด
- (๓) “**ปีติ**” คือ ความอิ่มใจ-ความอิ่มใจปลาบปลื้มเต็มไปทั้งตัว
- (๔) “**ปัสสัทธิ**” คือ ความสงบเย็นกายใจ
- (๕) “**สุข**” คือ ความสุขน่านั่งทั่วทั้งตัวที่ประณีตอย่างยิ่ง
- (๖) “**อวิโมกข์**” คือ ศรัทธาแรงกล้าที่ทำให้ใจผ่องใสอย่างยิ่ง
- (๗) “**ปักคาหะ**” คือ ความเพียรที่พอดี
- (๘) “**อุปัฏฐาน**” คือ สติแก่กล้า-สติชัด
- (๙) “**อุเบกขา**” คือ ความมีจิตเป็นกลาง
- (๑๐) “**นิกันติ**” คือ ความพอใจจิตใจ

เพราะฉะนั้น ความนิยมชมชอบจากที่ไม่เคยประสบกับสภาวะอันเยี่ยมนี้มาก่อนในชีวิต จึงทำให้หลงทาง [โมหะ] พอใจ [ฉันทะ] ติดใจ [ราคะ] จนกลายเป็นราคะอย่างแรง คือ “*พลวราคะ-ติเนหะ*” จนกลายเป็น ความมมงายไม่ประกอบด้วยเหตุผล คือ ถูกสมาคมกิเลสแห่งชาติหลอกหลวงเข้าเสียแล้ว ไม่เดินหน้า ไม่ถอย

หลัง จอดตายสนิทติดบ่วงมารแห่งกิเลส ณ ที่ตรงนั้นแหละ ให้ถอนจิตน้อยๆ ออกจากตรงนั้นซะ อย่าไปเสียดาย [ผู้บรรยายเคยเตือนหลายคนแล้วไม่เชื่อ แล้วไม่เจริญก้าวหน้าในวิปัสสนาอีกต่อไป หัวคือพะงันตัว] แล้วไปปรึกษาพระอริยเจ้าจริงๆ จะได้พ้นทุกข์ระกำนี้ได้ เพราะเป็นคนไทยด้วยกันนะ ที่เตือนเรื่องนี้ ตามความเป็นจริง ธรรมที่ปรากฏขึ้นนี้ เพราะคุณชาตาคืออันเป็นอริการในวิปัสสนาและสมณะ ไม่ใช่สิ่งเลวร้ายประการใด เพียงแต่ว่า: **“อย่าไปหลงให้เสียเวลา”** สภาวธรรมดังกล่าวนี้ ควรนำมาใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนความตรัสรู้หรืออริยมรรคคึกว่า ยังจัดเป็น โลกียญาณที่ยังมีเกิดและมีดับเป็นธรรมดา ไม่ใช่สิ่งวิเศษอัศจรรย์ใจเลย ลืมซะ! แล้วจะเป็นคนดีต่อไป

ในอีกประการหนึ่ง จะเห็นว่า **“อภิญญา ๕-ญาณ ๒”** ประกอบด้วย **“วิชา ๓: ปุพเพนิวาสานุสติญาณ-จุตูปปาตญาณ [ทิพพจักขุญาณ]”** ซึ่งเป็นปัญญาในวิปัสสนาตัวสำคัญที่ช่วยทำให้เกิดปัญญาในโสฬสญาณ คือ (๑) **“นามรูปปริจเฉทญาณ”** อันเป็นขั้นกำหนดทุกขสังข [อุปาทานขันธ ๕ เป็นทุกข์] กับ (๒) **“ปัจฉยปริคคหญาณ”** อันเป็นขั้นกำหนดสมุทัยสังข ที่ประกอบด้วยปัญญาเห็นธรรมใน **“ปฏิจจนมูปบาท ๑๒”** ที่แยกแนวทางคิดอย่างถูกวิธีด้วยอุบายวิธีที่แยกคาย ๒ ประการ [โยนิโสมนสิการ] ได้แก่ (๑) **“อนุโลมปฏิจจนมูปบาท”** คือ การคิดหาเหตุที่ทำให้เกิดผลวิบากตามมา จาก **“อวิชชา”** ไปหา **“โทสะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส”** ซึ่งเป็นแนวคิด [Approach] ของฝ่ายสมุทัยวาท และ (๒) **“ปฏิโลมปฏิจจนมูปบาท”** คือ การคิดการดับเหตุที่ทำให้เกิดผลวิบากตามมา จาก **“อวิชชา”** ไปหา **“โทสะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส”** เมื่อ **“ดับอวิชชาได้”** ก็ย่อม **“ดับทุกข์ได้”** เช่นกัน ซึ่งเป็นแนวคิดของฝ่ายนิโรธวาท ซึ่งทำให้แจ้งถึงภาวะปราศจากทุกข์ทั้งปวง นั่นคือ **“สัจฉิกิริยา”** แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดทั้ง ๒ ประการ ดังกล่าวนี ก็เกิดจากปัญญาที่รู้เห็นธรรมตามความจริงว่า: **“สิ่งใดก็ตามมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”** ตามอรรถในธรรม [ธรรมฐิติ-ยถากุศลธรรม-สัมมาทสฺสนะ] ดังกล่าวนี ทำให้สิ้นความสงสัยในการปฏิบัติธรรมว่าใช่ทางหรือไม่ใช่ทางได้ ซึ่งเป็น **“องค์ความรู้แห่งภูมิธรรม”** [ธรรมนิยาม ๓] ที่กำลังเกิดจากการทำ **“โยนิโสมนสิการ”** ในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ต่อยอดองค์ความรู้มาจาก **“การเจริญสมถภาวนา”** ที่ได้บรรลุถึง **“จตุตถฌาน-ฌานที่ ๔”** [อุเบกขา-เอกัคคตา] เป็นอย่างดีพร้อมแล้วเท่านั้น เพราะฉะนั้น ฉายิบุคคลผู้ได้ฌานที่ ๔ ดีแล้ว จึงมีความถึงพร้อมด้วย **“ปัญญาในสมาธิ”** ที่จะก้าวไปสู่การเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในเวลาเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิด **“ปัญญาในวิปัสสนา”** เทียบคู่กัน และเป็นเอกภาพเดียวกัน โดยธรรมทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน ดังนั้น ทุกขั้นตอนของการปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะเป็นสมณะหรือวิปัสสนานั้น จะต้องเริ่มจากภาวะของผู้ปฏิบัติที่มี **“ราคะ-โทสะ-โมหะ”** แรกกกล้า ต้องเสวย **“ทุกข์-โทมนัส”** เนื่องจาก **“ราคะ-โทสะ-โมหะ”** นั้นอยู่เนื่องๆ ไปสู่ภาวะของผู้ปฏิบัติที่มี **“ราคะ-โทสะ-โมหะ”** ไม่แรกกกล้า ไม่ต้องเสวย **“ทุกข์-โทมนัส”** เนื่องจาก **“ราคะ-โทสะ-โมหะ”** นั้นเนื่องนิตย์ ได้แก่ (๑) **“ทุกขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา-ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า”** (๒) **“ทุกขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา-ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว”** (๓) **“สุขา ปฏิปทา ทนฺธาภิญญา-ปฏิบัติสบาย แต่รู้ได้ช้า”** และ (๔) **“สุขา ปฏิปทา ขิปปาภิญญา-ปฏิบัติสบาย ทั้งรู้ได้ไว”** ตามลำดับ ดังเช่น เจริญสมาธิได้ **“ฌาน ๔”** อันเป็นสุขประณีต อีกทั้งมีอินทรีย์แก่กล้า จึง

บรรลุนิพพาน “โลกุตตรมรรค” เร็วไว แต่ก็นึกไว้ก่อนว่าเริ่มต้นจาก “ทุกขา ปฏิปทา ทนุชาภิญา-ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้
ได้ช้า” ไว้ก่อน จะได้ตั้งหลักปฏิบัติได้ถูกทางไม่ไปอ่อนข้อให้กับพวกกิเลสทั้งหลายที่จะมาขัดขวางการ
เข้าถึง “กระแสแห่งอริยมรรค” ในการปฏิบัติธรรมตน

ประการสุดท้ายนี้ ผู้ปฏิบัติธรรมทุกท่านพึงสังวรระวังในข้อประพฤติกิเลสปฏิบัติในพระธรรมวินัยนี้อย่างถ่องแท้
ไม่เกิดอาการหวั่นไหวหรือฟุ้งซ่านในคุณความดีของสัมมาปฏิบัติ ตามคำสอนของพระศาสดา ก็พึงรู้ว่าเป็น
ธรรม เป็นวินัย เป็นสัตตคุณอันเป็นแก่นแท้ของพระศาสนา จะได้ไม่หลงผิดให้เสียเวลาเปล่าๆ ซึ่งถือเป็น
ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส [สัตตคุณธรรม] ได้แก่

- (๑) “**วิราคะ**” คือ ความคลายกำหนัด
- (๒) “**วิสังโยค**” คือ ความหมดเครื่องผูกมัด
- (๓) “**อปยะ**” คือ ความไม่พอกพูนกิเลส
- (๔) “**อัปปิจจตา**” คือ ความมกน้อย
- (๕) “**สันตมฺหิ**” คือ ความสันโดษ
- (๖) “**ปวิเวก**” คือ ความสงัด
- (๗) “**วิริยารัมภะ**” คือ การประกอบความเพียร
- (๘) “**สุภรตา**” คือ ความเลี้ยงง่าย

หรืออีกหมวดหนึ่ง ที่ถือเป็น ธรรมเครื่องขัดเกลากิเลส [สัตตคุณธรรม] ได้แก่

- (๑) “**เอกกันตนิพพิทา**” คือ ความหน่ายสิ้นเชิง
- (๒) “**วิราคะ**” คือ ความไม่ติดพันเป็นอิสระ
- (๓) “**นิโรธ**” คือ ความดับหมดกิเลสหมดทุกข์
- (๔) “**อุปสมะ**” คือ ความสงบ
- (๕) “**อภิญญา**” คือ ความรู้ชัดยิ่ง
- (๖) “**สัมโพธิ**” คือ ความตรัสรู้
- (๗) “**นิพพาน**” คือ ภาวะปราศจากทุกข์แล้ว

เพราะฉะนั้น ไม่ว่าผู้ปฏิบัติธรรมจะไปตกอยู่ในภพภูมิใดในสถานที่ปฏิบัติธรรม ถ้าภาวะที่เกิดขึ้นไม่เป็นไป
ตามคุณธรรมในเบื้องต้นที่กล่าวมานั้น ก็ไม่ใช่ปฏิบัติที่ถูกต้องปฏิบัติตามคำสอนของพระศาสดา คือ มีความ
เป็นศิลาพระธรรมวินัยอย่างแน่นอน และยอมไม่ใช้ทางไปสู่ “กระแสแห่งอริยมรรค” และ “กระแสแห่งพระ
นิพพาน” ที่เรียกว่า เป็น “ทางอันเอกแห่งมัชฌิมาปฏิปทา” อย่างแน่นอน ก็ให้ “งด-ละ-เลิก” เสียดีกว่า.

